

УДК 330.15:334.012.64(477.74)

ПІДПРИЄМСТВА МАЛОГО БІЗНЕСУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Пашкова Н.С.

У статті проаналізовано проблеми та показники розвитку сектору малого підприємництва у сучасній українській економіці, його роль в контексті парадигми сталого розвитку. Висловлено пропозиції щодо реалізації даної концепції на підприємствах малого бізнесу.

Постановка проблеми. Невпинний розвиток світу диктує Україні нові, складні, але необхідні умови, згідно з якими серед найважливіших заходів на сьогоднішній день вбачається реалізація концепції сталого розвитку, що стала домінуючою парадигмою XXI століття. Проте перехід до сталого розвитку можливий лише за умови досягнення високого рівня соціальної, економічної та екологічної безпеки. Сталий розвиток може бути притаманний різним за своїми масштабами системам. Тому сьогодні вже можна казати про сталий розвиток людства, країни, регіону, промисловості та підприємства, маючи на увазі при цьому принципи світової концепції. Багатьом підприємствам доводиться стикатися з впливом негативних факторів як у внутрішньому так і в зовнішньому середовищі, вчасно реагувати на них, щоб забезпечити усталеність розвитку підприємства. На жаль в Україні можна, поки що, говорити тільки про розвиток теорії, а не практики цієї концепції. Виходячи з вищезазначеного, досягнення конкурентоспроможності на світовому ринку потребує активізації сталого розвитку в сфері малого підприємництва. Адже мале підприємництво як ринковий інститут характеризується мобільністю, гнучкістю, швидкою окупністю та сприятливим середовищем для розвитку конкуренції. Саме тому воно спроможне стати однією з важливих складових розвитку національної економіки. У розвинутих країнах частка малих підприємств в загальній кількості підприємств є абсолютно переважаючою, адже малий та середній бізнес забезпечує їм 60-70% ВВП, є основним постачальником робочих місць та сприяє інноваційному розвитку. Як свідчать дані офіційної статистики [4], в Україні протягом останніх років склались вкрай несприятливі тенденції динаміки чисельності малих підприємств. Досить значною є й питома вага збиткових підприємств. За таких умов актуальним завданням вбачається визначення місця та ролі малого бізнесу в концепції сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми та рекомендації, а також моделі управління світовим сталим розвитком вивчаються та розробляються Світовою Організацією Сталого Розвитку та Організацією Об'єднаних Націй. Серед зарубіжних авторів різноманітні ас-

пекти сталого розвитку відображені у працях С.Басса, Дж.Блувітта, Г.Делі, А.Дейл, П.К.Рао. У національному масштабі проблемами сталого розвитку займаються такі українські вчені-економисти як І.М. Абрамова, Б.В. Буркинський, В.В. Волошин, А.С. Гальчинський, Б.М. Данілішин, Л.Г. Мельник, В.І.Трегобчук, О.В.Шубравська. Дослідженням малого підприємництва з погляду реалізації концепції сталого розвитку присвячені роботи таких науковців як А.І.Бутенко, А.В.Карпінської, Є.В.Лазаревої А.Ю.Чепуренко, Н.Л. Шлафман, А.Ф.Щуплецової.

Праці вищезазначених авторів та їх наукові дослідження здійснили вагомий внесок у вітчизняну теорію сталого розвитку. Більшість з них присвячена проблемам сталого розвитку у масштабі національної економіки, екологічної та соціальної обстановки в країні. У той же час питанням розвитку підприємств малого бізнесу в рамках цієї концепції приділяється недостатньо уваги. Найвний ступінь вивчення даної проблеми та необхідність впровадження засад сталого розвитку на малих підприємствах України, вимагає більш широко наукового осмислення та ґрунтового дослідження даного напрямку.

Мета статті полягає у дослідженні та визначенні місця і ролі підприємств малого бізнесу у сучасних умовах, що передбачають впровадження та підтримку механізму сталого розвитку на підприємствах.

Результати дослідження. У сучасних умовах загострення конкуренції на зовнішніх та внутрішніх ринках важливого значення набуває концепція сталого розвитку, що є надзвичайно актуальною й для України. Існує чимало визначень поняття «сталий розвиток» (від англійського – «sustainable development»). Слово «sustainable» не має точного перекладу ні на українську, ні на російську мову, воно складається з двох частин: «sustain» – підтримувати, захищати, забезпечувати; «able» – здатний, той що має здатність. Слово «development» перекладається як розвиток, зростання, покращення. Деякі науковці не погоджуються з доречністю використання словосполучення «сталий розвиток», оскільки в ньому поєднуються два протиставні поняття. Проте, якщо дати визначення даному терміну за допомогою тлумачного словника, то отримуємо постійний, стійкий процес удосконалення, покращення, зміцнення, який не піддається коливанням та є відносно стабільним.

Згідно з поняттям, що було дано Комісією ООН з розвитку та навколишнього середовища, сталий розвиток – це «соціально-економічна та екологічна еволюція суспільства, яка, забезпечуючи потреби нинішнього покоління, водночас не позбавляє майбутні покоління можливості задовольняти власні життєво необхідні потреби». Парадигма сталого розвитку є альтернативою теорії економічного зростання [1]. Варто зазначити, що існує відмінність між поняттями розвиток та зростання, оскільки зростання вказує на збільшення кількісних показників, тоді як розвиток характеризує зміну за якісними параметрами.

Таким чином, сталий розвиток слід розглядати, як такий, що збалансовує пов'язані між собою соціально-економічні та природні процеси. Особливо важливим на сьогоднішній день є сталий розвиток країни, голо-

вною метою якого виступають соціальна справедливість, освіта, інформація, здоров'я нації та збереження природи, відповідальне управління. Проте доволі складно зберігати єдиний напрямок дій та мету при постійній зміні політичних сил в Україні, адже в даний час країна знаходиться у політичній кризі, що занадто затяглася. Саме тому розглянута концепція повинна стати стрижнем національної економіки, а також економіки регіонів та підприємств.

Одним із головних чинників формування в Україні середнього класу є розвиток підприємництва, яке виступає гарантом стабільності економіки та підвищення рівня життя громадян. У результаті відкриття власної справи та самозайнятості знижується рівень безробіття та водночас підвищується рівень доходів населення.

Відомо, що мале та середнє підприємництво є найбільш динамічним елементом економіки, воно гнучко реагує на зміни кон'юнктури ринку, здатне швидко створювати нові робочі місця в періоди, коли промисловість потерпає від скорочення попиту на зовнішніх ринках. Саме тому одним із головних чинників сталого розвитку економіки є зміцнення позицій малого та середнього бізнесу в загальній структурі вітчизняної економіки, підвищення його ефективності, розвиток інноваційного підприємництва тощо.

За роки незалежності частка малих підприємств в українському ВВП за оцінками експертів не досягла й 15%. Це значно менше в порівнянні з країнами з розвинутою економікою: в Німеччині частка малого бізнесу складає 60%, в Італії 70%, навіть у сусідніх Росії та Білорусії ця частка складає відповідно 22% і 23% [7]. Серед головних причин відставання української приватної ініціативи спеціалісти називають вкрай важкі умови для відкриття та ведення свого бізнесу, відсутність доступного кредитування, а також низьку платоспроможність більшості населення.

За даними Українського аналітичного центру, навіть за сприятливої економічної обстановки та продуманих реформ, для того щоб змінити цю ситуацію може знадобитися 10-15 років.

Проте у своєму бажанні займатися бізнесом українці не надто програють на фоні інших країн. Як свідчать дані Інституту соціології НАН України 30,6 % співвітчизників мають бажання розпочати власну справу, а ще 18,7% відповіли на це питання – «скоріше так».

В сумі ця цифра становить 49,3% та близька до кількості британців, норвежців та словаків (близько 50 % в кожній з країн), які розглядають підприємництво в якості бажаного професійного вибору, що відображено в нещодавньому міжнародному дослідженні Global Entrepreneurship Monitor [7].

Однак скромна частка малого підприємництва у вітчизняному ВВП свідчить про те, що ніде бажання так не розходиться з реальністю, як в Україні.

З іншого боку криза негативно позначилася на малому бізнесі, оскільки його головним клієнтом є широке коло населення. Купівельна спроможність населення, за оцінками спеціалістів Інституту демографії та со-

ціальних досліджень НАНУ все ще не повернулася на докризовий рівень. За даними компанії GfK Ukraine, витрати українців зараз складають близько 3,2 тис. євро на рік, що в чотири рази менше за середньоєвропейський показник – 12,8 тис. євро.

Ще однією рисою, що негативно позначається на ситуації в країні, є вже звична реакція малого бізнесу на адміністративні та економічні проблеми – перехід в «тінь». Україна займає перше місце в Європі за обсягом тіньової економіки, який складає 44,1% українського ВВП – таким є результат дослідження професора Лінцького університета Фрідріха Шнайдера. Навіть в Росії ця частка складає 40,6%, а у Швейцарії лише 8% приховано від очей чиновників.

28 серпня на засіданні Уряду прийнято проект розпорядження «Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки».

Згідно прийнятого проекту причинами, що перешкоджають розвитку малого і середнього підприємництва, є [6]:

- обмеженість фінансових ресурсів суб'єктів МСП на реалізацію інвест-проектів та бізнес-проектів, спрямованих на зростання виробничих потужностей та створення робочих місць;

- наявність адміністративних бар'єрів, особливо це стосується проходження дозвільних (погоджувальних) процедур, сертифікації і стандартизації товарів та послуг, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності;

- відсутність належної підтримки суб'єктів МСП у частині інформаційного, консультативного та методичного забезпечення підприємницької діяльності.

Зазначені проблеми передбачається розв'язати шляхом:

- дерегуляції господарської діяльності;
- розширення можливостей доступу суб'єктів МСП до отримання кредитних ресурсів;

- розвитку інфраструктури підтримки МСП, соціальної відповідальності бізнесу;

- залучення суб'єктів МСП до реалізації проектів державно-приватного партнерства;

- делегування органами виконавчої влади та місцевого самоврядування функцій із створення системи збору інформації та баз даних для проведення аудиту соціальної відповідальності бізнесу;

- формування фонду нежитлових приміщень та земельних ділянок для надання в оренду суб'єктам малого і середнього підприємництва на пільгових умовах тощо.

Заходи реалізації програми мають забезпечити: прискорення розвитку малого та середнього підприємництва, насичення ринку послугами та товарами вітчизняного виробництва, поліпшення бізнес-клімату, створення та збереження робочих місць, підвищення соціальної відповідальності бізнесу перед суспільством, тощо.

Підприємствам доводиться стикатися з багатьма негативними факторами у внутрішньому та зовнішньому середовищі та своєчасно реагувати на них для збереження вже завойованих позицій та забезпечення усталеності розвитку підприємства. Прояв сталості внутрішньої системи підприємства залежить від її особливостей та стартових характеристик, тому і підходи до визнання розвитку сталим, залежать від ситуації, що склалася та еталонних показників. Таким чином, сталий розвиток підприємства включає збалансований та ефективний внутрішній розвиток, який характеризується високими прибутками, високою якістю продукції, довготривалою економічною ефективністю та сприятливою для розвитку атмосферою на підприємстві.

Найважливішими перевагами підприємств малого бізнесу для будь-якої країни є надання численних робочих місць та значний внесок даних структур у ВВП країни [2]. Однак, в Україні на даний час не створено сприятливого середовища для розвитку малого підприємництва. Навпаки, показники розвитку малого бізнесу за останні роки мають негативну тенденцію. Це підтверджують наведені в таблиці показники [3], що характеризують діяльність юридичних осіб – суб'єктів малого підприємництва (табл.1).

Таблиця 1

**Стан сектору підприємств малого бізнесу у динаміці
за 2010-2012 рр.**

Показники	2010	2011	2012	2012 до 2011, %
Кількість суб'єктів господарювання усього, од. з них малі підприємства одиниць відсотків	2183928	1701620	1600127	94,04
	357241 16,36	354283 20,82	344048 21,5	97,11
Кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення усього, од. з них малі підприємства одиниць відсотків	477	372	351	94,35
	78 16,35	77 20,7	76 21,65	98,7
Кількість зайнятих працівників усього, тис. осіб з них малі підприємства тис. осіб відсотків	10772,7	10164,5	9957,6	97,96
	2164,6 20,09	2091,5 20,58	2051,3 20,6	98,08

Показники	2010	2011	2012	2012 до 2011, %
Кількість найманих працівників усього, тис. осіб з них малі підприємства тис. осіб відсотків	8845,8	8757,9	8620,3	98,43
	2043,7 23,1	2011,8 22,97	1951,6 22,64	97
Обсяг реалізованої продукції, (товарів, послуг) усього, млн. грн. з них малі підприємства млн. грн. відсотків	3596646,4	4202455,2	4459818,8	106,12
	568267,1 15,8	607782,4 14,46	672653,4 15,08	110,67

Як свідчать дані таблиці, в Україні малі підприємства (юридичні особи) у 2012 році склали 21,5% від загальної кількості суб'єктів господарювання. Так, станом на кінець 2012 року їх число склало 344,05 тис. підприємств. Кількість зайнятих у малому бізнесі серед юридичних осіб скоротилась на 1,92% у 2012 роком, а в порівнянні з 2010 р. на 5,23%. Обсяг реалізованої продукції, хоча і зріс більш ніж на 10%, якщо порівнювати з 2011 р., але це скоріше свідчить про збільшення цін на продукцію та зростання рівня інфляції. Загальна структура реалізованої продукції суб'єктами підприємницької діяльності у % за 2011р. представлена на рисунку 1 [5].

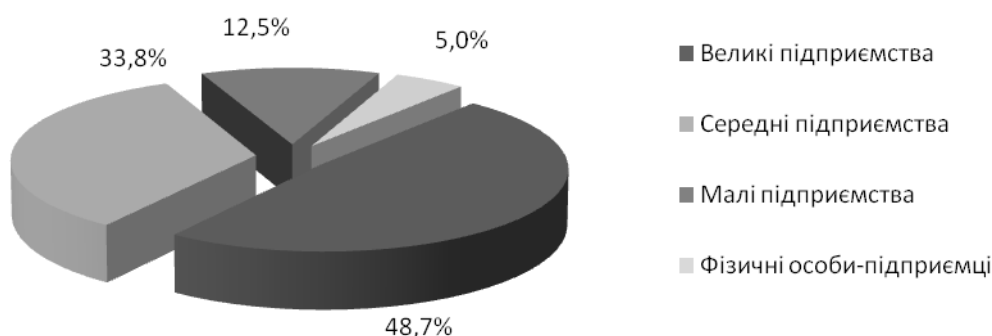

Рис. 1. Структура реалізованої продукції за 2011 рік

В регіональному розрізі найкращі показники кількості суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення України у містах Києві (599 одиниць) і Севастополі (465 одиниць), Київській (429 одиниць),

Одеській (419 одиниць), Харківській (410 одиниць) і Миколаївській (406 одиниць) областях. Найнижчі показники кількості суб'єктів малого підприємництва на 10 тис. осіб наявного населення України в Сумській (307 одиниць), Волинській (286 одиниць), Львівській (284 одиниць), Рівненській (284 одиниць) та Тернопільській (283 одиниць) областях [5].

Висновки. В Україні на даному етапі концепція сталого розвитку підприємства не розповсюджена достатньою мірою, у тому вигляді, в якому вона функціонує у розвинутих країнах. Сталий розвиток для українських підприємств це, перш за все, виживання в жорстких умовах зовнішнього середовища та отримання достатньої кількості фінансових ресурсів для забезпечення свого подальшого функціонування. В результаті проведеного дослідження було проаналізовано основні показники діяльності малих підприємств України. Проведений аналіз відображає зростання негативних тенденцій в сфері малого підприємництва. За аналізований період спостерігається зменшення кількості суб'єктів господарювання на 10 тис. наявного населення майже на 27%, з них малих підприємств на 2,56%, а разом з фізичними особами-підприємцями ця цифра складає 26,48%, що свідчить про погіршення даного сектора економіки.

Також була виявлена важливість розвитку підприємств малого бізнесу для забезпечення сталого розвитку. Таким чином, реалізація даної теорії на українських підприємствах малого бізнесу потребує певної послідовності заходів [1]:

- 1) розробка та прийняття стратегії, яка б відповідала положенням сталого розвитку;
- 2) оновлення виробництва, що передбачає впровадження інноваційних технологій та підвищення якості продукції;
- 3) створення сприятливих умов праці для робітників, реалізація заходів з додаткової соціальної та матеріальної підтримки;
- 4) ведення політики ресурсозбереження та захист навколишнього середовища;
- 5) активна участь у житті регіону та у різноманітних благодійних заходах.

Нажаль, на вітчизняних підприємствах малого бізнесу ситуація є протилежною, адже щоб займати активну соціальну позицію, займатися благодійністю та інноваційною діяльністю, підприємство має розпоряджатися достатньою кількістю фінансових ресурсів. Згідно з представленою послідовністю сталий розвиток спостерігається тільки на третьому етапі, коли підприємство здійснює додаткові соціальні заходи, а не просто займатися удосконаленням системи управління та виробничої діяльності. Ці ознаки звичайно повинні поєднуватися з покращенням якісних характеристик підприємства та фінансових результатів діяльності.

Означена у статті проблематика вказує на необхідність подальшої наукової розробки з метою покращення умов функціонування та розвитку підприємств малого бізнесу та реалізації парадигми сталого розвитку в Україні.

Література:

1. Бутенко А. І. Потенціал малого підприємництва в парадигмі сталого розвитку / А. І.Бутенко, Є. В.Лазарева, Н. Л. Шлафман ; ПРРЕД НАН України. – Одеса : Інтерпрінт, 2012. – 108 с.
2. Варналій З.С. Мале підприємництво: основи теорії і практики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/ekonomika/male_pidpriyemnitstvo_osnovi_teorii_i_praktiki_-_varnaliy_zs
3. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/>
5. ЗУ «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2157-14>.
6. Загальнодержавна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 рр. Урядовий портал. 2013. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246628657.
7. Корреспондент: Выжить любой ценой. Что препятствует развитию малого бизнеса в Украине. 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://korrespondent.net/business/companies/1568040-korrespondent-vyzhit-lyuboj-cenoj-cto-prepyatstvuet-razvitiyu-malogo-biznesa-v-ukraine>.

Abstract

Pashkova N.S.

Role and location of small businesses in the sustainable development conception

In the article analyzed the problems and values of the sector of small business in the modern Ukrainian economy, its role in the paradigm of sustainable development. Suggested to implement this concept for small business enterprises.